

Häxor

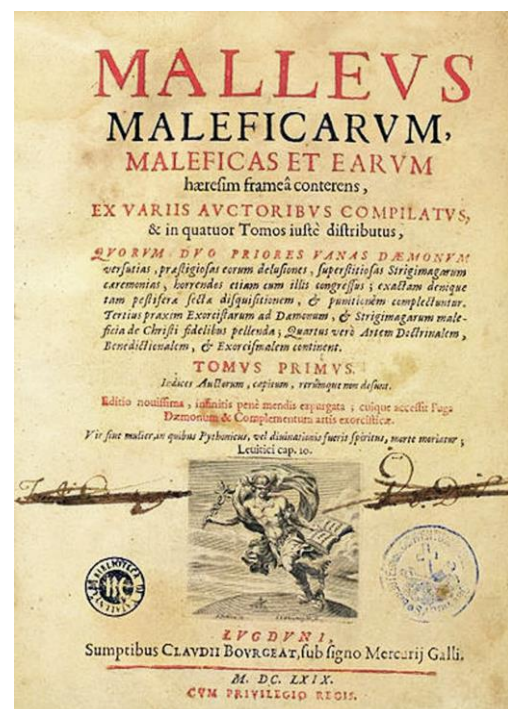
1571 Anne Hendrichs bränns på bål i Amsterdam. Kopparstick av Jean Luyken 1686 (Pressens Bild)

Allt började med att på 1230-talet anklagades i Trier Tyskland några för att ha förvandlat sig till paddor och på så vis deltagit i åtskilliga tillställningar. Det är ovisst om de blev avrättade eller inte.

Den första säkert kända häxbränningen skedde 1275 i Toulouse i Frankrike där en 60-årig kvinna avrättades genom att brännas på bål anklagad för att ha drivit otukt med satan.

Inkvisionen använde häxeri som en metod för att bli av med kättare och få tillgång till deras egen-domar.

År 1484 gav påven i uppdrag till dominikanermunkarna Jakob Sprenger och Heinrich Kramer att utrota häxorna i Tyskland. De skrev 1487 instruktionsboken Häxhammaren (Malleus Maleficarum).

Boken Häxhammaren

I Häxhammaren står det bl.a. att häxeri är det högsta av alla statsförbrytelser och därmed är tortyr tillåten – och rent av varmt rekommenderad. Alla får dessutom vittna mot en häxa, även inom samma familj och även dödsfiender.

Utifrån bokens instruktioner lät kättardomaren Balthasar Voss i Fulda, Tyskland, under nitton år bränna sjuhundra häxor och trollkarlar. Den franska katolska prästen och häxjägaren Nicholas Remy lät 1581-1591 avrätta mer än niohundra personer.

Häxprocesserna i Sverige

Mora 1670

1670 Häxprocesserna i Mora. I förgrunden djävlar och häxor. Där ovan förhörskommissionen med en hop klagande kvinnor och barn som avger vittnesmål.

En fångnekt driver fram en flock fängslade häxor och trollkarlar.

Omkring bålet där de dömda brinner, syns häxor som bortför barn på sopkvastar, bockar och dynggrepar, medan demoner i djurskepnad tumlar i luften

(Tyskt kopparstick från 1670).

Allt började hösten 1667 med att elvaåriga Gertrud Svendsdotter och nioåriga Mats passade getter vid Dalälven. Några av getterna hade vandrat ut till en holme i älven. Mats vågade inte hämta dem men det gjorde Gertrud.

Mats tyckte att detta var lite genant, så när han berättade om detta för fadern lade han till lite och kom med en övernaturlig förklaring till att Gertrud klarade att vada ut i älven.

I Strasbourg i Frankrike avrättades 1615-1635 fem-tusen personer. Även i Schweiz, England, Skottland, Frankrike och Spanien flammade bålet och tusentals dödades.

Det sista häxbålet i Tyskland tändes 1749, då det brändes en nunna från ett kloster i närheten av Würzburg.

År 1782 skedde i Glarus i Schweiz det som anses ha varit den sista häxavrättningen.

Fadern tog Mats parti och bättrade på historien, när han träffade nämndemannen Olof Matsson. Denne i sin tur bättrade på ännu mer när han berättade för byns kyrkoherde Lars Elvius.

Miraklet att Gertrud kunde gå på vattnet som Jesus, det hade en ond förklaring, eftersom Gertrud först hade anropat Djävulen om hjälp. Denne hade infunnit sig och smörjt Gertruds ben

och fötter med en magisk salva. Därför hade hon, men inte lille Mats, kunnat rädda getterna.

Lars Elvius kallade till sig Gertrud och inledde en lång serie förhör under flera månader och ville att hon skulle erkänna ett förbund med Djävulen.

Hon nekade. Men efter nyåret 1667–68 berättade Erich Erichsson, 15 år gammal, för kyrkoherde Elvius att Gertrud minsann ofta farit till Blåkulla och även fört en av hans småsyster dit, liksom en del andra namngivna barn.

Kyrkoherden berörde förhören i sin predikan och i sin själavård. Snart anmälde sig det ena åsyna vittnet efter det andra. Då skapades en ohållbar situation för den nekande Gertrud.

Det blev klokast att bekänna så mycket som möjligt för att få syndernas förlåtelse. Men när hon erkände så måste hon också göra det fullt ut och berätta vilka övriga hon sett på Blåkulla.

Hon pekade ut 19 personer varav åtta vuxna. Gertruds fars fästmö Märیت Jonsdotter hade varit lärare i de sataniska konsterna.

Orsaken till att Gertrud vallade getter var att när hennes mor dog så ville hennes far gifta om sig med pigan Märیت Jonsdotter. Fadern ville tillfälligt få bort Gertrud från hemmet eftersom det uppstått misshälligheter.

StorMärیت nekade till brottet och man fick enligt lag inte fick avrätta en person som inte erkänt sig skyldig klarade hon sig efter som sådana riskerade att komma tillbaka som osaliga andar. Hon blev dock avrättad senare utan att ha bekänt sig skyldig till trolldom.

Torsåker 1675

Den värsta massavrättningen skedde i Torsåker pastorat i Härnösands stift. Prästen Horneus hade skaffat sig "visgossar" som kunde se djävulens märke i pannan på de skyldiga och de brukade stå utanför kyrkan och peka ut häxor.

Den 1 juni 1675 halshöggs och brändes på bål sextiofem kvinnor, två män och fyra pojkar, som visgossarna pekat ut.

Visgossarna från Nordingrå hittades döda och sönderslitna vid landsvägen, efter rannsakingarna.

Gävle 1675

Johan Johansson var född 1663 i Gävle. Han var en "vispojke" som under häxprocessen i Gävle våren 1675 bl.a. pekade ut sin egen mor Catharina Nilsson Grijns som häxa.

Stockholm 1668–1676

Den stora häxjakten dessa år har kallats "Det stora oväsendet".

När "Gävlepojken" hade fått sin egen mor avrättad så sändes han till släktingar i Stockholm. Han fortsatte att för andra barn och de som ville lyssna berätta historier om vad häxorna gjorde på Blåkulla.

Han pekade han ut många häxor och fick många barn att vittna emot både släktingar, granar och till och med mot föräldrar. Många blev avrättade. Den första 1676.

Johan dömdes själv till döden efter att många barn erkänt att de hade ljugit. Även Lisbeth Carlsdotter, som ofta samarbetade med Johan, dömdes till döden. Gävlepojken ansågs vara en lögnhals och "en vanartig och lögnaktig bängel". Trots att han var minderårig, hängdes han med stor sannolikhet på Hötorget i Stockholm i november 1676. Den 20 december 1676 avrättades även Lisbeth på Hötorget i Stockholm.

I juli 1676 angavs Malin Matsdotter för häxeri av sin dotter Maria, som sade sig ha blivit bortförd av henne:

Malin Matsdotter hämtades därefter in till förhör inför rätten och uppmanades att bekänna sanningen om hon ville undkomma Satan och bli Guds barn. Hon förhördes grundligt om sin kristendoms-kunskaper och man noterade att hon ibland stakade sig när hon skulle läsa de böner kommissionen förestavade henne.

När hennes dotter avlade vittnesmål påstod hon att Malin nattetid både tog henne och andra barn till Blåkulla. Vidare sade hon att "Den Elake" (Satan) i form av en lång, svart och hornbeprydd skepnad närvarade intill modern under rättegången då han höll i hennes kjol och viskade i dennas öra för att hindra henne att bekänna.

En tioåring och en sjuåring vittnade båda om att de hade blivit bortförda av Malin på en stång. Dessutom såg både barnen och dottern Maria att Satan stod bakom Malin i rättssalen och viskade i hennes öra att inte bekänna.

Så fortsatte vittnesmålen i samma stil. Rätten övertygades om hennes skuld av de många vittnesmålen, särskilt det faktum att hennes två döttrar vittnade mot henne, kombinerade med Malins bristande kristendoms-kunskaper och svårighet att läsa böner.

Rätten frågade dottern Maria Eriksdotter om hon genom sitt vittnesmål i själva verket försökte komma över moderns gård, något hon dock förnekade.

Malins andra dotter Anna blev själv arresterad och åtalad för häxeri eftersom hon under vittnesmål påstått att hon själv börjat föra barn till Blåkulla.

Rumpare-Malin Matsdotter nekade ända in i det sista och på grund av sin envishet brändes hon, den 15 augusti 1676, levande till döds. Förmodligen den enda som fick det straffet. För att förkorta lidandet hängdes en påse krut runt halsen på henne.

Trolldomskommissionen började tvivla

Man förstod att de kvinnor som angav sig själva gjorde det för att få syndernas förlåtelse och bli begravd i vigd jord. För om de i stället begått självmord så gällde eviga straff.

Ett annat problem som observerades var att de dömda var tvungna att ange någon person som de hade "lärt" sig häxkonsten av. Så kedjan av angivelser fortsatte.

Ledande bland tvivlarna i trolldomskommission var Urban Hjärne och Anders Stiernhöök. När så den femtonåriga pigan Annika Thomsdotter erkände att hon bara hittat på allt, stoppade häxpaniken nästan med en gång. Hon berättade att även några andra namngivna barn hittat på allt.

Fler och fler barn medgav efterhand att de ljugit och straffet för flera av dem blev döden. Femtonåriga Annika Persdotter, som angett både sin mor och moster, som redan blivit avrättade, blev dömd till att bli piskad 192 slag – vilket hon dog av. Etc.

Över 300 människor i Sverige föll offer för häxjakterna och den sista som avrättades i Sverige var en 80-årig gumma, Anna Ersdotter, som halshögs och brändes den 15 juni 1704.

År 1757 blev några kvinnor i Dalarna anklagade för trolldom och under tortyr erkände de sig skyldiga men efter en granskning av fallet frikändes de

till slut och fick dessutom skadestånd. Dödsstraff för trolldom togs bort ur lagboken 1779.

Skellefteå-häxorna

Här i Västerbotten dömdes sålunda två "trollkonor" från Ume socken år 1598 till att brännas. Men sedan sockenborna bett om att de dömda i stället skulle få bli avrättade med svärd, beviljade myndigheterna denna lindring i domen.

Västerbotten blev i väldigt liten utsträckning drabbad av hysterin. Det berodde mycket på att Johan Graan (1615-1679) då var landshövding. Han lät sig inte ryckas med i den allmänna upphetsningen mot häxorna utan såg till att rättegångsförhandlingarna fördes rättvist och förnuftigt.

En god hjälp hade han i landsdomaren Henrik Wijnblad, som genom sina förhör med vittnena – oftast barn – kunde påvisa sanningslösheten i angivelserna.

Landshövding Graan var son till kyrkoherden i Skellefteå Gerhardus Jonæ, vars föräldrar var samer från Grans lappby.

Tack vare Graan blev inte en enda av de anklagade dömd till döden. I grannlandet Ångermanland däremot fick mer än ett hundratal sätta livet till.

Men en hel del västerbottningar ogillade landshövdingen för hans slapphet, när det gällde att bringa trollpackor till bälet.

Gärdsmark 1 1675-76

Lars Olsson var bonde på gården 1642-1680. Åren 1675-76 var han också länsman. Under den tiden beskyldes hans döttrar Lisbeta och Margareta för att vara häxor.

Fällfors 3 1675-76

Lars Tomasson ägde hemmanet 1665-74. Han dör 1675 och hustrun och de många små barnen får svårt att försörja sig och tigger sin föda.

Den 17-årige sonen Johan Larsson och hans 10-årige bror Erik upptäckte 1677 att det gick lättare få mat om de utgav sig vara synebarn/vispojke som kunde peka ut trollkonor

Johan hyrde också ut utpekanden. Knekten Jacob Finne i Ostvik lovade honom pengar om han utpekade Olof Jönssons hustru som trollpacka. Men knekten höll inte sitt löfte och då

hämnades Johan genom att påstå att kvinnan brukade ha knekten med sig till Blåkulla.

Drängsmark/Umeå 1676

Bland de ivrigaste att uppspåra häxor var tobaksinspektören Per Hansson Rokman i Umeå. En av dem, som han angav, var Karin Olofsdotter från Drängsmark. Hon hade tjänat piga hos Rokman, i Umeå.

Hon lämnade tjänsten och flyttade till Ångermanland. Då blev hon anmäld av Rokman för att under den tid hon varit i tjänst hos honom varje natt fört två av hans barn till Blåkulla.

På sin brors bekostnad hämtades hon år 1676 från sin tjänsteplats i Ångermanland till tinget i Umeå.

Rokman lämnade en skrivelse till rätten där det stod att hans fem små barn som innerligt önskade bli fria från den lede och förföriske djävulens garn.

Men då domaren Wijnbladh begärde att Rokman skulle låta sina barn vittna om färderna till Blåkulla med Karin så vägrade han att sända dem till domstolen.

Anledningen till hans vägran var att han nyligen dömts av samma domstol till edsöresstraff för att han tagit hem till sig en grannes tjänsteflicka och genom misshandel och hotelser försökt tvinga henne till att erkänna, att hon fört barn till Blåkulla.

Nu författade Rokman en ny skrivelse där han anklagade domaren för att alltför litet bekymra sig om trolldomsväsendet. Dessutom begärde han, att landshövdingen skulle sätta ”trollpigian i fängelse tills laga rannsaking och dom över henne kunde ske av kongl. kommissionen och icke uti herr landshövdingens närvaro”.

Mot denna ”otidiga” inlaga protesterade kraftigt landshövdingen och domaren. Landshövding Graan framhöll, att han inte alls tänkte avlägsna sig från det ordinarie tinget för Rokmans otidighets och jävs skull. Wijnbladh anmärkte att Rokman inte angivit på vilket sätt han skulle ha dömt partiskt.

Nu skickades länsmannen att med en följeslagare uppsöka Rokman för att försöka förmå honom att komma till rätten med sina barn., Rannsakan borde ske genast då den anklagade var närvarande och önskade utslag i saken.

Men länsman kom snart tillbaka. Rokman hade svarat att om det så vore tio trollkärningar som förde hans barn till Blåkulla så skulle inte landshövdingen och domaren få sköta rannsakan. I stället skulle andra utsedda och edsvurne män närvara.

Ännu en gång skickade man bud på Rokman. Om han inte ville inställa sig så kunde rätten inte bara utifrån hans begäran fängsla Karin. Det skulle bli en onödig kostnad för kronan. Nej, hon skulle få rätt att söka sig tjänst inom landet var hon kunde.

Rokman lät nu hälsa till rätten, att han ämnade invänta den kungliga kommissionen. En sådan var begärd av länsbor. Dessutom inlämnade han en skrift, där han uttryckte sin förvåning över, att landshövdingen så gärna och oombedd ville delta i rannsakingen om hans ”fordom beryktade trollpiga”.

Då Rokman alltså fortsatte med sitt nekande att inställa sig för rätten så hamnade ärendet på hovrättens bord. Där blev Karin frikänd. Ingen ”häxa” blev dömd i Västerbotten då Graan var landshövding

Men Graan yrkade att på skadestånd då Rokman angripit hans heder och ära. Rokman dömdes att betala sammanlagt 182 mark silvermynt.

Myckle 6 1676

Anders Andersson ägde hemmanet då hans artonåriga dotter Malin 1676 blev anklagad för häxeri. Men det var under Graans tid så hon blev frikänd.

Bureå 8 1676

Det var inte bara kvinnor som stod inför rätta. Fjortonåriga ryggskadade Abraham Olofsson Skraddare blev 1676 anklagad för häxeri men frikändes.